

halend overzicht uit te destilleren. Zij bewezen dat zijn gebrek aan synthese niet aan onvermogen was te wijten.

Zijn manier van werken was voor een invloedrijk ouder hoogleraar een reden om zich met succes te verzetten tegen een geregelde academische loopbaan van Jadin. Eerst in 1961 kreeg hij te Leuven een historische leeropdracht, vrije colleges over geschiedenis van de missie; tegelijkertijd werd hem een deel van het historische onderwijs aan de in 1954 gestichte universiteit Lovanium te Kinsjasa toevertrouwd, waar hij verschillende jaren een paar maanden ging doceren. In 1965 werd hij te Leuven tot geassocieerd hoogleraar benoemd. Hetzelfde jaar openbaarde zich een oogkwaal die hem op korte tijd vrijwel geheel van zijn gezichtsvermogen beroofde. Met een bewonderenswaardige levensmoed zette hij zijn werk onvermoeibaar met de hulp van een toegewijde medewerker tot een paar maanden voor zijn heengaan verder.

Het beeld dat wij van Jadin schetsen zou onvolledig zijn indien wij ook niet even een meer persoonlijke kant van zijn leven belichtten. Sedert de dertiger jaren hield hij zich ook met het maatschappelijk studentenwerk, speciaal ten behoeve van buitenlandse studenten, bezig. Vooral na de Tweede Wereldoorlog, toen zijn universiteit talrijke vluchtelingen en *displaced persons* opnam, of na de Hongaarse opstand van 1956, heeft hij zich zonder voorbehoud ingezet, steeds bereid om ook met eigen middelen hulp te bieden. Hij leeft in de herinnering van velen voort, niet alleen om zijn verdiensten als historicus, maar ook als een man van uitzonderlijke edelmoedigheid.

J. A. van Houtte

IN MEMORIAM PROF. DR. RAYMOND DE ROOVER 1904-1972

Op 14 maart 1972 is Prof. dr. Raymond de Roover vrijwel plots te New-York overleden. De Roover was op 28 augustus 1904 te Antwerpen geboren. Zijn vader was een zakenman, en aanvankelijk bereidde ook hij zich op een loopbaan in het bedrijfsleven voor door twee jaar handel te studeren, waarna hij als boekhouder in dienst trad, eerst bij een bank, en daarna bij een scheepvaartonderneming. Daar openbaarde zich voor het eerst zijn liefhebberij voor het verleden. Als vrijetijdsbesteding ging hij belang stellen in de geschiedenis van de boekhouding, en als eerste vrucht daarvan verscheen in brochurevorm, op eigen kosten gedrukt, een korte studie over *Jan Ympyn* (1928), de Antwerpse schoolmeester die in de zestiende eeuw het oudst bekende handboekje over het dubbel boekhouden had geschreven. Van dit werkje zocht hij zijn weg naar de middeleeuwse boekhouding. Het toeval heeft in het Stadsarchief te Brugge die van twee wisselaars bewaard, die waarschijnlijk in 1369 failliet gingen. Zij is de oudst bekende in de Nederlanden. Vanaf 1930 wijdde hij er verschillende studies aan: 'Quelques considérations sur les livres de comptes de Collard de Marke, 1366-1369', *Bulletin d'études et d'informations de l'Institut Supérieur de Commerce Saint-Ignace* (1930); 'Le livre de comptes de Guillaume Ruyelle, changeur à Bruges, 1369', *Handelingen Soc. Emulation Brugge* (1934). Maar ook de latere geschiedenis van de boekhouding bleef zijn aandacht gaande maken, getuige een nieuwe bijdrage over Ympyn, 'Een en ander over Jan Ympyn Christoffels', *Tijdschrift voor Geschiedenis* (1937), en studiën over de boekhouding, te Antwerpen bewaard, van de

Oostendse Compagnie: 'L'organisation administrative et commerciale de la Compagnie d'Ostende', *Bulletin ... Saint-Ignace* (1934); 'The Journal and Ledger of the Frigate Marquis de Prié, 1725-1726', *The Institute of Book-keepers' Journal* (1936). Een 'Coup d'oeil sur l'histoire des comptes en Belgique depuis le moyen âge jusqu'à la Révolution brabançonne', *Revue des sciences commerce* (1932), was als een aanloop tot het algemeen overzicht over de geschiedenis van de boekhouding, in 1937 in Marc Bloch's en Lucien Febvre's *Annales* verschenen, dat een grondige kennis van het onderwerp, ook buiten het Nederlandse kader, bewees.

De Roover was daarmee de erkende specialist geworden van de geschiedenis van de boekhouding. Al heeft hij daar later bij gelegenheid nog bijdragen toe geleverd, bijvoorbeeld 'Les comptes communaux et la comptabilité communale à Bruges au XIVe siècle', *Finances et comptabilité urbaines du XIIIe au XVIe siècle* (1964), intussen was er in zijn levensloop een beslissende wending, en in zijn werk een aanzienlijke verruiming opgetreden. In 1936 was hij gehuwd met de Amerikaanse geschiedkundige Florence Edler, die hij naar aanleiding van haar opzoeken in Belgische archieven had leren kennen, en vertrok hij met haar naar de Verenigde Staten. Waar zijn vroegere studiën hem in zijn vaderland geen vooruitzicht boden op een voortzetting en bekroning met een volwaardige academische titel, die hem de toegang tot een academische loopbaan kon openen, was dat in Amerika wel het geval. Hij liet zich achtereenvolgens inschrijven aan de Harvard Business School en aan de universiteit te Chicago, en promoveerde aan de laatste in 1934 tot Ph. D. in de Economie met een proefschrift over *Money, Banking and Credit in Medieval Bruges*, waarvan de publikatie in 1948 een volledig nieuw licht op de financiële geschiedenis van de grote Vlaamse handelsstad wierp en voorgoed de faam van De Roover als historicus vestigde.

Tijdens zijn studie te Boston had Prof. Gras De Roover gewonnen voor de bedrijfs-geschiedenis. Met het oog op de middeleeuwse fase daarvan heeft De Roover verschillende studiereizen naar Italië gemaakt, en heeft hij er jaren verbleven. Daaruit groeiden een aantal nieuwe studiën die meestendeels buiten het kader van dit tijdschrift liggen, maar waarvan andere toch weer voor de geschiedenis van de Nederlanden kostbare aanwinsten betekenden. Zijn langdurig onderzoek van het economisch archief van de Medici te Florence leidde niet alleen tot een opmerkelijke geschiedenis van hun bank (1948), die uitgebreid en herwerkt verschillende herdrukken kende, maar ook tot een belangrijke bijdrage over haar werking te Brugge, 'Oprichting en liquidatie van het Brugse filiaal van het bankiershuis der Medici', *Mededelingen Kon. Vl. Acad. Wet., Klasse Letteren* (1953). Eveneens tot de bedrijfsgeschiedenis ressorteert zijn artikel over 'The Business Organisation of the Plantin Press in the Setting of Sixteenth Century Antwerp', *Gulden Passer* (1956).

Na zijn onderzoek over de Brugse markt brachten zijn verblijven in Italië, speciaal de rijkdom van het archief Dabini te Prato, hem op de weg van de geschiedenis van het geld en van de financiële technieken. Zijn *Evolution de la lettre de change* (1953) blijft in dezen het fundamentele werk. Maar ook hier betroffen verschillende van zijn studiën in het bijzonder de Nederlanden, zowel Brugge (*The Bruges Money Market around 1400*, Verhandel. Kon. Vl. Acad. Wet., 1968) als Antwerpen ('Anvers comme marché monétaire au XVIe siècle', *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 1954) of het vraagstuk van de Nederlandse handelsbalans in de Middeleeuwen ('La balance commerciale des Pays-Bas au quinzième siècle', *ibidem* 1959). Die Italiaanse achtergronden hebben ook zijn belangstelling gewekt voor het milieu van de Italiaanse koopliedenkolonies te Brugge en hun organisatie: 'La communauté des marchands lucquois à Bruges de 1377 à 1404', *Handelingen Soc. Emulation Brugge* (1949).

Daar de geldleners in de Middeleeuwen te rekenen hadden met het kerkelijke verbod op de woeker, en ook het wisselverkeer dikwijls als façade werd gebruikt voor verrichtingen die interest opbrachten, ging De Roover zich hoe langer hoe meer verdiepen in de geschiedenis van de kanonieke leer over de rente en van de economische doctrines van de Scholastiek in het algemeen. In het raam van die belangstelling heeft hij ook eens een figuur uit onze gewesten besproken, 'Leonardus Lessius als economist. De economische leerstellingen van de latere Scholastiek in de Zuidelijke Nederlanden', *Mededelingen Kon. Vl. Academie, Klasse Letteren* (1969).

De Roover die in 1940 de Amerikaanse naturalisatie had verkregen, doceerde sedert 1939 economie, een korte tijd ook de praktijk van het boekhouden, successievelijk aan verschillende Colleges in de V.S. Die leeropdrachten, hoe nauwgezet en bekwaam ook hij ze vervulde, lagen te ver van zijn persoonlijk werkgebied af om hem volledig te bevredigen. Het was daarom een grote voldoening dat hij in 1961 werd benoemd tot hoogleraar in de Geschiedenis aan het Brooklyn College van de City University of New York. Hij vestigde zich in de wereldstad, waar zijn huis in Brooklyn royale gastvrijheid heeft geboden aan talrijke vakgenoten op bezoek in de V.S. Hij heeft zich nooit laten amerikaniseren, en maakte zich tegenover zijn bezoekers en tijdens zijn reizen in Europa vaak met luidruchtige jovialiteit lustig over bepaalde aspecten van de samenleving van zijn nieuwe vaderland. Maar ook onder een ander oogpunt bleef hij een man van de 'Oude Wereld': hij had geen begrip voor sommige nieuwe oriënteringen in de academische wereld. Een verhitte discussie op een vergadering van zijn faculteit bezorgde hem een zware hartaanval waar hij 's anderendaags aan bezweek. Zijn weduwe heeft zijn asse overgebracht naar Europa, waar hij de eeuwige rust geniet in het familiegraf in de Antwerpse grond waar hij steeds diep aan is blijven hechten.

J. A. van Houtte

IN MEMORIAM

PROF. EM. MR. DR. CHARLES TERLINDEN 1878-1972

Op 25 januari 1972 overleed te Brussel, waar hij op 6 juli 1878 was geboren, de nestor van de Belgische historici, Prof. em. mr. dr. Charles burggraaf Terlinden. Van vaderszijde uit een familie van juristen stammend – zijn vader werd procureur-generaal bij het Hof van Cassatie – studeerde Terlinden aanvankelijk rechten, maar tevens uit belangstelling geschiedenis bij de kerkhistoricus Alfred Cauchie. Op diens aandringen vertrok hij in 1900 naar Rome, waar hij, dank zij zijn afkomst, een aanstelling kreeg als kamerheer *di cappa e spada* van paus Leo XIII. Hij vertelde later gaarne herinneringen uit die jaren, toen hij in de morgenuren de dienst waarnam in de pauselijke appartementen – hij was onder meer getuige van een staatsbezoek van Wilhelm II aan de oude paus – en de rest van de dag besteedde aan opzoekingen in het Vaticaanse archief. Op grond van dit onderzoek promoveerde hij in 1904 ook in de geschiedenis met een proefschrift over *Le pape Clément IX et la guerre de Candie (1667-1669), d'après les archives du Saint-Siège* (1904), die van een voorliefde getuigde voor de diplomatieke geschiedenis, die hij tot het laatst zou bewaren. Drie jaar later werd hij nog doctor in de politieke en sociale wetenschappen.

Ditmaal handelde zijn proefschrift, ook over een historisch onderwerp en niet minder dan het vorige op een toen nog vrijwel onbewerkte bronnendocumentatie berustend, over een belangrijk onderwerp uit de geschiedenis der Nederlanden, *Guillaume Ier, roi des Pays-Bas, et l'Eglise catholique en Belgique, 1814-1830*. Dadelijk daarop begon zijn academische loopbaan te Leuven, die zou voortduren tot zijn emeritaat in 1950. Hij zou er voor de Franstalige studenten een uitgebreide leeropdracht vervullen: eerstejaarscolleges over de nieuwe en nieuwste geschiedenis, verder parlementaire geschiedenis van België, diplomatieke en koloniale geschiedenis e.a.m. Hij was een aangenaam lesgever, die vertelde eerder dan doceerde, en een talrijk gehoor wist te boeien. Zelf vond hij in zijn docententaak grote voldoening, en zelfs wist hij de saaie examenkarwei, die ermee gepaard ging, op te fleuren door een in kringen van ingewijde vertrouwden terecht beroemde verzameling aan te leggen van onbewuste *bons-mots*, bijeengegaard uit de antwoorden van minder snuggere recipiendi . . . Een ogenblik bestond de bedoeling dat hij bepaalde colleges ook in het Nederlands zou doceren, en met het oog daarop zette hij zich aan grondiger studie van onze taal. Maar de academische overheid wijzigde haar plannen, en Terlinden, die zich wel niet ten volle bewust was dat zijn Frans accent door Vlaamse toehoorders niet zou geaccepteerd zijn geworden, heeft dit betreurd. Niet minder speet het hem dat de colleges over Nieuwe Geschiedenis voor kandidaten, toen zij aan het einde van de Eerste Wereldoorlog door de dood van Victor Brants vrijkwamen, niet aan hem werden toebedeeld. Daardoor misten de studenten historici, die voor de keuze van een scriptie of proefschrift stonden, het contact met hem, en heeft hij slechts weinigen daarbij geleid.

Diezelfde omstandigheid droeg waarschijnlijk grotendeels bij tot een heroriëntering van zijn eigen werk. Zijn eerste stappen op het domein van de geschiedenis leken het debuut van een geleerde die in de galerij van de Belgische eruditie een voorname plaats zou blijven innemen, en wat hij verder presteerde vóór 1914 scheen dit te bevestigen. Zijn *Liste chronologique provisoire des édits et ordonnances des Pays-Bas. Règne de Philippe II* uit 1912 is nog steeds een onmisbaar werkinstrument. Aan dit vroege werk had hij zijn latere benoemingen te danken in de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, waarvan hij voorzitter zou worden, en in die voor de Uitgave van de Oude Wetten en Ordonnantien. Na de gedwongen onderbreking van het wetenschappelijk leven onder Wereldoorlog I is hij niet wezenlijk in die richting doorgegaan. Zelfs voor de uitgave van het eerste deel van de *Ordonnances de Philippe II* (1957), die hem was opgedragen, deed hij een beroep op de medewerking van Jacques Bolsée. Hij scheen voortaan eerder behagen te scheppen in een lichtere dienst aan Kleio. Wij bedoelen hiermee niet dat hij voortaan minder schreef. Integendeel: zijn bibliografie groeide aan tot ruim 800 geschriften. Maar hij schreef voortaan vrijwel steeds voor de geïnteresseerde leek, het meest bijdragen in algemene tijdschriften en artikelen in kranten. En zelfs wat hij nog in gespecialiseerde publicaties uitgaf behoorde eerder tot het lichtere historische genre, verschillende journalen van reizen in Italië b.v., die verschenen bij het Belgisch Historisch Instituut te Rome, waarvan hij eveneens het voorzitterschap bekleedde, of bij de Commissie voor Geschiedenis. Het was alsof hij nu onze wetenschap beoefende, in zijn stemmige werkkamer van het statige Brusselse herenhuis dat hij tot een tiental jaren vóór zijn dood bewoonde, of op zijn kasteel te Elewijt, welker Rubens' buitenverblijf, op de manier van een verlicht amateur zoals vroegere eeuwen er vele hebben voortgebracht, die zijn dagen vulde met lectuur en studie, in eerste instantie voor eigen genoegen, maar ook gaarne iets van de ongelooflijke schat van kennis, die hij zo had verzameld, aan een ruim publiek mededeelde, waarvoor hij een graag gelezen en gezagvol auteur was.

Voor dat publiek heeft hij, tot op hoge leeftijd, ook een paar grotere werken geschreven,